

PLOŠNÝ PRŮZKUM LIDOVÉ ARCHITEKTURY A VENKOV- SKÝCH SÍDEL (INFORMACE K PŘÍPRAVĚ METODIKY)

JAN PEŠTA

Venkovské stavby patří v rámci historického stavebního fondu k nejméně poznaným druhům památek. Zatímco v případě ostatních památkových objektů, ať již se jedná o sakrální stavby, feudální sídla, nebo třeba městské domy, máme v hlavních rysech přehled o struktuře – a také bohatství – památkového fondu, v případě *lidové architektury*, jsme po více než století dokumentačních aktivit stále na začátku. Podobná situace panuje snad jediné v případě technických a industriálních památek (kterých je ovšem omezené množství) a dále pak v případě staveb moderní architektury.

Problémem je již sama definice pojmu *lidová architektura* či *lidové stavitelství*, který je chápán v různých souvislostech a významech.¹⁾ Tradičně tento pojem používáme pro historické stavební dědictví vesnice a malého města, zejména pak pro stavby obytné a hospodářské (zemědělské), vzniklé rukou neškolených řemeslníků – tesařů, zedníků či kameníků. Mnoho autorů tento pojem rozšiřuje také na vesnické technické stavby, jako např. mlýny, valchy, kovářny a další, případně na drobné sakrální objekty (kapličky, poklony, Boží muka apod.).

Již z této krátké definice je zřejmé, že samo vymezení pojmu není ideální. Pokud považujeme za *lidovou architekturu* vesnické stavby, dílo anonymních řemeslníků, proč by mezi ně neměly patřit také stavby ve městech, vzniklé stejnou technologií a na stejných dispozičních, konstrukčních i výtvarných principech, jako stavby vesnické? V mnoha našich městech – včetně významných středověkých sídel – takovéto stavby nacházíme nejen na předměstích (Český Krumlov), ale často i uvnitř hradeb (Rakovník, Bělá pod Bezdězem, Bechyně), a to nemluvíme o malých venkovských městech (Mnichovo Hradiště, Lomnice nad Popelkou, Železnice). Nejinak je tomu v případě drobných sakrálních staveb. Na vzniku vesnických staveb se ale naopak mohli ve výjimečných případech podílet i školení stavitelé, případně vrchnostní řemeslníci.

Ze všech těchto důvodů by bylo jisté lepší používat termínu

venkovská architektura, případně *venkovské stavitelství*, avšak v následujícím textu se budeme z praktických důvodů přidržovat v našem kulturním prostředí zažitého a ustáleného výrazu *lidová architektura* při vědomí všech možných přesahů a rizik spojovaných s tímto pojmem.

Průzkum lidové architektury má v našich zemích velmi dlouhou tradici. První výzkumy byly realizovány během posledních desetiletí 19. a v první polovině 20. století především z etnografického pohledu a dokumentovaly nejen lidové obydlí, ale také oděv, nábytek či zvyky. Realizovány byly nejen etnografy (Karel Chotek), ale také architektky (Josef Koula, Antonín Wiehl) i vzdělanými znalci – amatéry (malíř Jan Proušek). Velký význam měla především Národopisná výstava československá v roce 1895, jejíž součástí byla idealizovaná expozice kopií staveb či areálů z jednotlivých regionů i modelů staveb. Samotný výběr staveb, ať již pro kopie či modely, byl veden již hlubokými znalostmi regionální typologie. Nejinak tomu bylo v rámci desítek monografických prací, vznikajících od konce 19. století do první třetiny 20. století po jednotlivých krajích, politických okresech či regionech. Tyto práce jsou často součástí obsáhlejších, velmi široce pojatých monografií (např. Habartovo Sedlecko, Sedlčansko a Voticko),²⁾ nebo vyšly samostatně, zejména v rámci národopisné edice (např. Národopis Plzeňska).³⁾

Pozoruhodné – a pro nás velmi poučné – je, že každý z průzkumů se v minulosti vázal vždy na tehdejší stupeň poznání a také interpretace lidové architektury. Snad nejmarkantnějším příkladem tohoto přístupu je výběr stavení pro „*jíhočeský statek*“ na Národopisné výstavě. Zatímco dnes podvědomě vnímáme jako *jíhočeskou lidovou architekturu* zděné domy, vybavené bohatě tvarovanými křídlovými štíty či plastickou štukovou výzdobou, v roce 1895 bylo jako předobraz *jíhočeského statku* vybráno roubené obytné stavení z Vilasovy Lhoty na Sedlčansku, doplněné o srubové komory z blízkých Bratříkovic a Žemličkovy Lhoty (vše Středočeský kraj).⁴⁾ Obdobně – a neméně poučné – vyznívají stesky nad zánikem starých roubených stavení a jejich náhradou

Obr. 1: Návěs v Nezabavěticích (okr. Plzeň-jih), velký dokumentační význam má v poznání venkova především fotodokumentace, a to historická i současná, neboť podoba vesnic se neustále proměňuje a tradiční stavby rychle podléhají novodobé stavební činnosti. Fotografie asi z 20. let 20. století (převzato z: F. Šváb – J. Tykač – J. Resl – J. Brož – L. Lábeč edd., Národopis lidu Československého. Díl IV. Plzeňsko. Praha 1934, obr. 46).

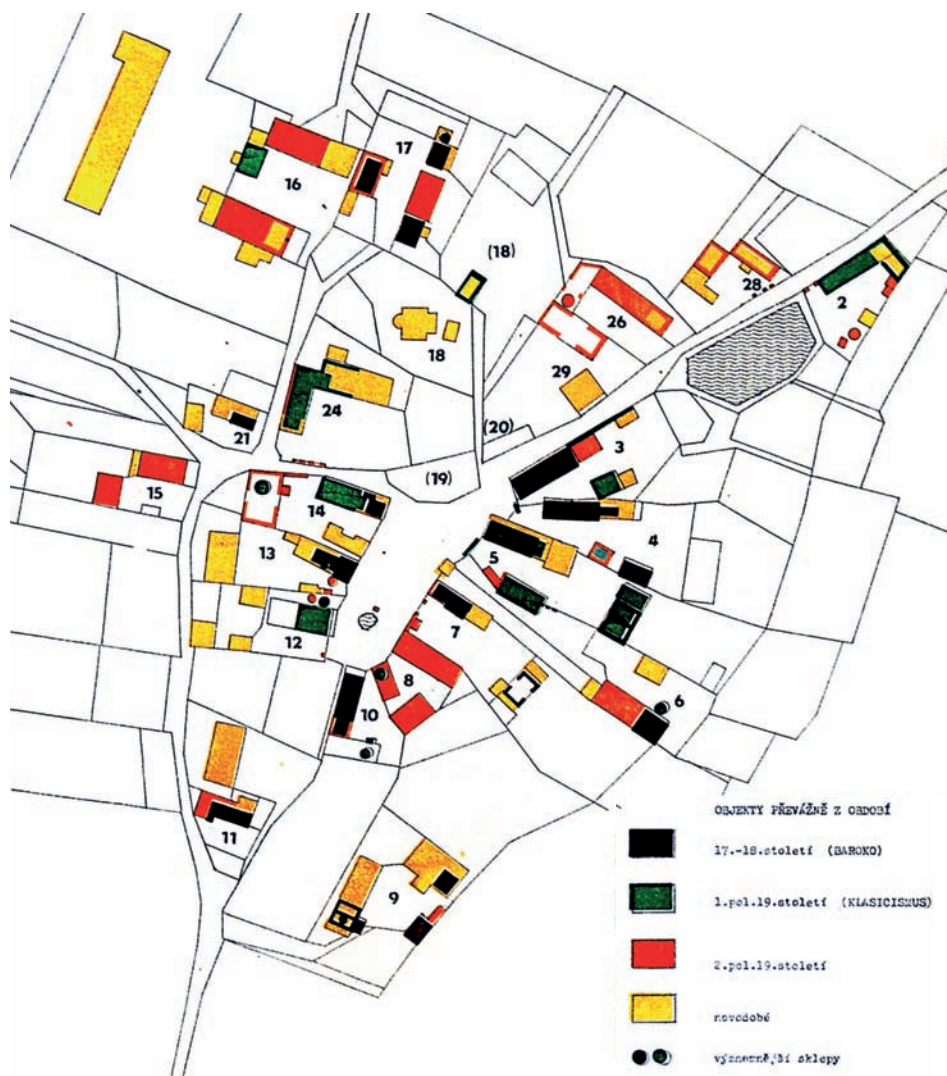
zděnými novostavbami v oblasti Čertovy hrbatiny na Sedlecku a Jistebnicku v díle Jaroslava Spirhanzla-Duriše.⁵⁾ Oba příklady nám přinášejí poučení o rychlosti, jakou může postupovat zánik určitého stavebního druhu a proměna podoby i vnímání venkova (z dokumentovaných objektů dnes už zbývají jen poslední), ale také v tom, že s despektem přehlížené stavby (v době vzniku publikací dosud „mladé“) můžeme dnes s odstupem času považovat za významnou etapu ve stavebním fondu venkova.

Doba po druhé světové válce přinesla řadu specifických problémů. Prvním a zásadním byly prudké demografické a sociální výkyvy, které navždy přetrhly po staletí vytvářenou kontinuitu venkovského osídlení. Odsun německy mluvícího obyvatelstva a následná kolektivizace nepřinesl jen zánik mnoha staveb (často těch nejceněnějších v regionu), ale také transformaci staveb i celých vesnic pro nové – rekreační – využití. Lidové stavby v mnoha regionech přestávají být domovem venkovského obyvatelstva a hospodářskými jednotkami a stávají se – v lepším případě – druhým domovem obyvatelů z měst. Jejich stavební podstata sice zůstává více či méně zachovaná, avšak nejedná se již o sílu živé kontinuální tradice, která dala těmto stavbám vzniknout a která podobu venkova po staletí udržovala.

Vědomí těchto skutečností vedlo k (bohužel neúspěšným) úvahám o zřízení památkových rezervací v nejhodnotnějších vesnicích po vzoru městských památkových rezervací. Pro nás mnohem významnější byl vznik systematických průzkumů lidové architektury, zpracovaných nejčastěji pod hlavičkou SÚRPMO – Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů.

Průzkumy lidové architektury měly několik stupňů, z nichž většina pokrývá bohužel jen malé části území České republiky. Nejzákladnějším stupněm byly plošné průzkumy veškerého památkového fondu, realizované v západních Čechách v 70. – 80. letech 20. století především kolektivem pod vedením Dr. Dobroslava Líbala, a to po jednotlivých okresech. Lidovou architekturu dokumentují spíše jen vzácně, bez výjimky se jedná o nejvýznamnější stavby.⁶⁾

Mnohem podrobnější a to potřeby výzkumu venkovského stavitelství použitelnější jsou pak tzv. Inventurní průzkumy lidové architektury. Na jejich podobu měli největší vliv architekti Jaroslav Vajdiš, Jiří Škabrada a Petr Dostál. Postupně byly takto během 80. let 20. století zpra-

Obr. 2: Víška (okr. Mladá Boleslav), od roku 1995 vesnická památková rezervace. Příklad mapové dokumentace stavebněhistorického průzkumu SÚRPMO v měřítku 1:1000 s barevnou legendou stavebního vývoje, ustálenou od 60. let 20. století (převzato z: J. Škabrada – P. Dostál, Víška. Stavebněhistorický průzkum vesnice. SÚRPMO Praha, 1983, rkp. Uloženo v archivu NPÚ ÚOPSC, i. č. 191).

cované okresy Středočeského kraje (některé byly dokončeny ještě v 90. letech již mimo SÚRPMO, v rámci výzkumného úkolu NPÚ ÚOP SC). Mimo střední Čechy byly realizovány průzkumy např. v okresech Klatovy nebo Pelhřimov. Tyto inventurní průzkumy zachycují již velké množství staveb lidové architektury. Jsou řazeny po jednotlivých vesnicích, kromě základní textové dokumentace obsahují ještě vysoce kvalitní černobílou fotodokumentaci a zakres do mapy 1:5000. Využitelnost těchto průzkumů pro památkovou praxi i badatelskou činnost je mimořádně vysoká, neboť obsahují obrovské množství dokumentačního materiálu ve výborné kvalitě, často od staveb zaniklých, nebo následným vývojem degradovaných.⁷⁾

Problémem se může jevit omezení průzkumů na stavby považované prismatem tehdejší doby za hodnotné. Většinou tak chybí kvalitní architektura konce 19. a první třetiny 20. století, která dnes mnohde představuje určující fenomén podoby vesnic. Například v Polabí ale chybí i velké množství staveb roubených, často skrytých pod nenápadné omítané fasády pozdějšího období. Není to myšleno jako výtka zpracovatelům, ale jako poučení případným badatelům, pracujícím s těmito průzkumy, nebo připravujícím vlastní dokumentační akce.

Obr. 3: Víska (okr. Mladá Boleslav), od roku 1995 vesnická památková rezervace. Příklad mapové dokumentace stavebněhistorického průzkumu SÚRPMO v měřítku 1:1000 s grafickou jednobarevnou legendou architektonického a památkového hodnocení (převzato z: J. Škabrada – P. Dostál, Víska. Stavebněhistorický průzkum vesnice. SÚRPMO Praha, 1983, rkp. Uloženo v archivu NPÚ ÚOPSC, i. č. 191).

Ještě podrobnější jsou pak stavebněhistorické průzkumy jednotlivých vesnic, realizované shodnou metodikou, jako plošné průzkumy měst. Tyto průzkumy mají již celoplošné vyhodnocení zástavby v historických intravilánech vesnických sídel, a to jak v textové podobě (vždy k jednotlivým číslům popisným), tak ve fotodokumentaci a mapové podobě. Mapy mají většinou měřítko 1:1000 a obsahují jednak stavebněhistorické vyhodnocení zástavby z hlediska zařazení k jednotlivým slohovým etapám (běžnou barevnou legendou, používanou pro standardní stavebněhistorický průzkum) a jednak památkové hodnocení zástavby, obvykle v pěti hodnotících kategoriích od staveb nejhodnotnějších až po rušivé.

První stavebněhistorické průzkumy vesnic (středočeské vsi Loukov, Nosálov, Skalsko, Třebíz) byly realizovány ještě v 70. letech 20. století a během 70. a 80. let byla především autorskými týmy pod vedením Jiřího Škabrady, Jaroslava Vajdiše a Petra Dostála zpracována řada lokalit nejen ve středních Čechách, ale sporadicky i v dalších regionech (jižní Čechy, Středohoří, Pelhřimovsko).⁸⁾ Specifickou formou jsou stručnější průzkumy mnoha severočeských vesnic, likvidovaných v důsledku těžby hnědého uhlí.

Na půdě SÚRPMO, a výjimečně i dalších organizací, vznikaly i běžné standardní stavebněhistorické průzkumy jednotlivých staveb lidové architektury. Zhodnocení významu těchto průzkumů však přesahuje problematiku našeho příspěvku a nebudeme se jim proto podrobněji věnovat.

SÚRPMO však nebylo v poválečném období jedinou organizací, kde plošné průzkumy lidové architektury vznikaly. Řadu dokumentačních akcí prováděla etnografická pracoviště (včetně muzeí v přírodě), ale také vysoké školy. Zcela unikátní, bohužel ne zcela dokončenou akcí byla dokumentace předem vybraných objektů lidové architektury na Moravě, realizovaná studenty pod vedením profesora brněnské techniky Antonína Kuriala. Plánová dokumentace udívuje především nedostížnými kvalitami svého zpracování.⁹⁾ Monumentální dílo, často ještě vycházející z předválečných průzkumů, zanechal Václav Mencl,¹⁰⁾ plošnými průzkumy vesnic včetně jejich urbanistické struktury se jako jeden z prvních zabýval na Moravě Otakar Máčel.¹¹⁾ Z dalších osobností, které významně přispěly k výzkumům lidové architektury, připomeňme alespoň Jiřího Langera, Věru Kovářů, Václava Frolce nebo Josefa Vařeku.¹²⁾

V posledních letech se situace v oboru plošné dokumentace lidové architektury vyvíjí k velké pestrosti průzkumů. Současná, převážně mladá generace badatelů z řad etnografů i pracovníků památkové péče, překračuje úzké mantinely, vytyčené starším pojetím průzkumů. Výzkumy nově vznikají formou grantových projektů i soukromých iniciativ jednotlivců či občanských sdružení (např. SOVAMM – Sdružení pro obnovu vesnice a malého města, především Jiří Škabrada, Zuzana a Jiří Syroví, Karel Kuča a autor tohoto příspěvku). Vznikají snahy o celorepublikovou pasportizaci lidové architektury (grantové projekty Památkové hodnotná sídla ČR pod vedením Pavla Bureše; Atlas lidové architektury SOVAMM), pasportizace regionů po jednotlivých okresech (především v západních Čechách zásluhou Karla Fouda),¹³⁾ ale také stavebněhistorické průzkumy vesnic, navazující na starší průzkumy SÚRPMO (např. Jana Berková – vsi Olešno a Mužský ve středních Čechách). Do velké podrobnosti včetně archivních pramenů zacházejí průzkumy libereckého NPÚ, především Miroslava Kolky a Terezy Konvalinkové. Zvláštní kapitolou jsou průzkumy sídel, vznikající na územích ochrany přírody a krajiny (ChKO, Národní parky). Za všechny aktivity připomeneme dlouhodobou

a soustavnou práci Pavla Klimeše v oblasti průzkumu a dokumentace lidové architektury východních Krkonoš, nebo kolektivní práci na dokumentaci tzv. podstávkových domů v oblasti Českého Švýcarska.

Nesmíme opominout ani etnografické průzkumy. Pozoruhodným dílem je např. systematický průzkum ikonografických materiálů, soustředěných v jednotlivých muzejních sbírkách, realizovaný Lubomírem Procházkou, nebo přípravy edice unikátního historického fotografického díla Josefa Vavrouška ze strany Romana Tykala. Na počátku 21. století začala vycházet i souhrnná publikace, mapující památkově nejhodnotnější vesnická sídla v Čechách z pera autora tohoto příspěvku.¹⁴⁾ Příprava publikace předchází podrobné terénní průzkumy jednotlivých lokalit, zaměřené již nikoli jen na nejhodnotnější stavby, ale na veškerý starší stavební fond vesnic.

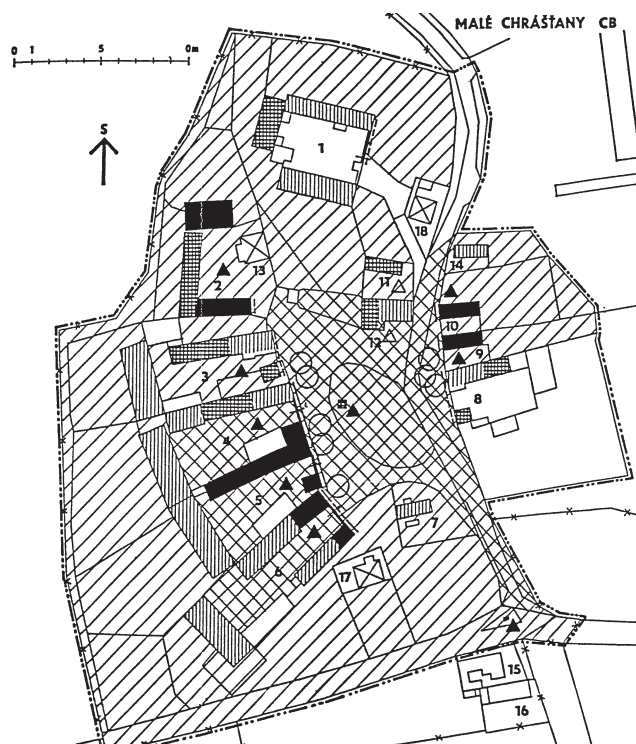
Nespornou výhodou dnešního stavu výzkumu je především rozšíření zájmu badatelské obce na dokumentaci objektů i vesnic, z dříve opomíjených, nebo považovaných za bezcenné. Příkladem může být třeba rozlehlá západočeská oblast mezi Plzní a podhůřím Českého lesa, dokumentovaná v rámci těchto prací např. Karlem Foudem nebo autorem tohoto příspěvku. V celém rozlehlém regionu se dochovalo velmi hodnotné vesnické celky s převážující zastavbou z konce 19., či spíše z první třetiny 20. století. Ty se díky soustavné dokumentační práci dostávají do povědomí teprve dnes, neboť starší práce – české i německé – tento typ architektury v podstatě ignorovaly.

Další nespornou výhodou dnešního stavu plošných průzkumů vesnic a regionů jsou novátorské přístupy, které nejsou svázány se starší úzkou metodikou, ať již předmětem zájmu, nebo způsobem zpracování. Vznikají rovněž oborové výzkumy, zaměřené nově nejen na jednotlivé typy lidových staveb, ale také drobné technické památky českého a moravského venkova, nebo na specifické stavební technologie. Z vůdčích osobností těchto iniciativ můžeme jmenovat např. etnografa Radima Urbánka, který navázal na dílo Ludka Štěpána. Rozvíjí se průzkumy zpracované metodou GIS (geografický informační systém), jejichž neúnavnými propagátory jsou především manželé Zuzana a Jiří Syroví z Brna.

Není v našich silách předložit zde podrobnější nástin současného stavu problematiky, neboť bychom museli uvést všechny výzkumné projekty vznikající na půdě NPÚ, muzeí, vysokých škol a dalších institucí. Naše omluva proto patří všem výzkumným pracovníkům, které jsme v rámci tohoto krátkého příspěvku vynechali.

Druhou stranou téže mince je ovšem velká roztržistost současných průzkumných aktivit. V současné době postrádáme instituci, jakou byla v minulosti SÚRPMO, která by garantovala metodiku průzkumu. Plošné výzkumy vznikají v podstatě nahodile, buď podle konkrétních praktických potřeb, nebo podle odborného a profesního zájmu zpracovatelů. Celková koncepce plošného průzkumu chybí. Různé postupy, metody práce i pohled na památkový fond vedou sice k velmi kvalitním různorodým výstupům, avšak současně k vzájemně nesoudržným a navzájem nekompatibilním.

Z vědomí těchto souvislostí vyplynula potřeba vzniku nové oborové metodiky, která by postupy sjednotila. Nejdůležitějším úkolem současnosti je získání maxima podrobných informací o podobě památkového fondu venkova Čes-

Obr. 4: Malé Chrástany (okr. České Budějovice), příklad jednoduché, avšak přehledné a dobře použitelné černobílé mapy památkových hodnot s grafickou legendou. Tyto mapy sloužily pro architektonické a památkové hodnocení vesnic vytipovaných k prohlášení za památkové rezervace (kresba J. Škabrada).

ké republiky. Čas přitom hraje proti nám, neboť jednotlivé stavby i hodnotné soubory venkovské architektury stále zanikají, nebo jsou transformovány soudobou stavební činností při velké ztrátě vypovídacích hodnot. Musíme mít na paměti, že podíl chráněných staveb, ať již formou nemovité kulturní památky, nebo v rámci plošné ochrany sídel, je jen naprosto minimální. Většina staveb dříve či později zanikne, nebo ztratí své vypovídací schopnosti. Proto je nutné pracovat maximálně efektivně.

Mezi cíle, které by nová metodiky měla vytknout, patří především tyto:

- vytvoření koncepce plošného průzkumu lidové architektury a vesnických sídel dle naléhavosti;
- metodické sjednocení postupů a výstupů plošných výzkumů všech typů a stupňů;
- úpravy metody stavebněhistorického průzkumu pro potřeby průzkumů venkovských sídel;
- sjednocení terminologie, zejména aplikované na dispozici venkovských sídel, typologii usedlostí, domů a hospodářských staveb, konstrukční a dekorativní prvky apod., s maximálním vyloučením regionálního názvosloví;
- objektivizace výstupů pro různé typy sídel a staveb napříč celým územím ČR;
- vyloučení subjektivních preferencí zpracovatele (např. zvýšená pozornost věnovaná starší roubené architektuře na úkor mladší zděné vrstvy);
- posuzování sídel včetně jejich krajinného rámce;
- efektivita průzkumů jednotlivých typů, včetně potřeby zajistit maximum informací za minimum vynaloženého času a prostředků. Z toho vyplývá potřeba postupovat hierarchicky od plošné znalosti velkých územních celků až po detailní průzkumy sídelních souborů;

Typy a varianty plošného průzkumu lidové architektury a venkovských sídel

typ průzkumu	územní rozsah	stupeň průzkumu	podrobnost	textová část dokumentace	plánová část dokumentace	fotodokumentace a další grafická dokumentace	příklady
inventární	velký územní celek (např. kraj)	pasportizace	nejvýznamnější objekty lidové architektury	stručné textové popisy jednotlivých staveb, ev. soupisy dalších objektů lidové architektury	mapy 1 : 50 000 až 1 : 10 000 s bodovým zákresem jednotlivých objektů (grafické symboly); ev. selekce celých sídel dle jejich památkové hodnoty	základní fotodokumentace jednotlivých objektů (cca 1–3 fotografie na objekt)	inventární průzkum lidové architektury v rámci jednoho kraje
	středně velký územní celek (např. okres, obvod obce s rozšířenou působností, nebo velkoplošné přírodní chráněné území)	pasportizace	objekty lidové architektury a venkovského stavitelství, pokud možno všechny do roku 1945	jednotlivé textové či databázové karty pro jednotlivé objekty, podrobnost se řídí významem a stupněm dochování stavby	mapy 1 : 5 000 s grafickým vyznačením objektů (měřítko většinou umožňuje lokalizaci více staveb v rámci jedné usedlosti)	základní fotodokumentace jednotlivých objektů, včetně jejich detailů (cca 1–10 fotografií na objekt)	inventární průzkum lidové architektury v rámci jednoho okresu, ChKO, nebo Národního parku
	sídlo	stavebněhistorický průzkum	veškerá zástavba intravilánu sídla v půdorysném rozsahu do roku 1945	shrnutí stavebního a urbanistického vývoje sídla; podrobné textové či databázové karty k jednotlivým objektům, shrnující údaje stavebněhistorické, s možným zařazením údajů o památkové hodnotě, závadách, případně orientačních regulativů	1 : 2 000 až 1 : 500 dle rozsahu sídla a hustoty zástavby, s barevnou či černobílou legendou stavebněhistorického průzkumu 1 : 2 000 až 1 : 500 dle rozsahu sídla a hustoty zástavby, s barevnou či černobílou legendou průzkumu památkových hodnot	podrobná fotodokumentace všech objektů v rozsahu dle jejich významu, včetně interiérů (jsou-li přístupné); základní historická ikonografie (vyobrazení, fotografie a pohlednice; mapy a plány); ve výjimečných případech i zaměření klíčových objektů	průzkum konkrétní vesnice
oborový	velké a středně velké územní celky (např. kraj, okres, obvod obce s rozšířenou působností, nebo velkoplošné přírodní chráněné území)	typologický	dle rozsahu a podrobnosti	základní textová či databázová karta	mapová dokumentace v měřítku dle územního rozsahu a podrobnosti (1 : 50 000 – 1 : 5 000)	fotodokumentace v rozsahu dle zaměření průzkumu; základní historická ikonografie (vyobrazení, fotografie a pohlednice; mapy a plány); ve výjimečných případech i zaměření klíčových objektů	zjišťovací průzkum konkrétního typu stavby na určitém území (např. roubené sýpky s povalovou klenbou; dům s podstávkou; stavby určitého stavitele)
		konstrukční					
		architektonický, výtvarný					

- revize pramenné základny pro jednotlivé regiony i sídla;
- ověření možností dokumentace na konkrétních lokalitách.

Předpokládáme, že metodika by měla řešit oba základní typy plošného průzkumu: plošný průzkum inventární (různé stupně dle podrobnosti zpracování a velikosti zájmového území) a plošný průzkum oborový (sledování určitého konkrétního jevu na vymezeném území). Plošné inventární průzkumy v menším měřítku obvykle shrnují základní informace o podobě, stavebním vývoji a památkové hodnotě objektu (pasportizace). Inventární průzkumy v podrobném měřítku (v rozsahu jednotlivých vesnic) pak dále dělíme na průzkum stavebněhistorický (vyhodnocení objektů z hlediska jejich vývoje, stáří, ev. slohového zařazení nebo použité technologie) a průzkum památkový (vyhodnocení objektů z hlediska jejich památkové hodnoty). Plošné průzkumy přitom nemusí být jen statickou dokumentací, ale měly by sloužit pro praktický výkon památkové péče, územní plánování, specializované památkové urbanistické plány (plány ochrany) apod.

Tabulka na straně 233 shrnuje základní metodické představy o podobě plošných průzkumů lidové architektury a venkovských sídel, jak by je měla řešit budoucí metodika.

Důležitým úkolem bude prověření možností metodiky na konkrétních případech. Na území České republiky se nachází velké množství půdorysných typů sídel, od velkých pravidelných návesních lokací vrcholně středověkého stáří až po novověkou kolonizaci horských či lesnatých oblastí. Ještě větší různorodost vykazují stavby venkovské architektury, od ojediněle dochovaných staveb předbělohorského stáří přes stavby roubené či hrázdné 17. a 18. století, zděné stavby klasicistní či specifických regionálních stylů 19. století až po do značné míry unifikovanou architekturu konce 19. a první poloviny 20. století, odrážející proměny dobového slohového názoru, a to až do zániku tradičního venkovského stavitelství v době po druhé světové válce. Jedině ověření metody průzkumu na všech těchto případech ukáže její možnosti, ale také limity.

Plošný průzkum lidové architektury, ať již prováděný etnografy, architekty, urbanisty nebo amatérskými znalci, má za sebou již více než století vývoje. Mnoho realizací zejména z doby SÚRPMO (60. – 80. léta 20. století) přineslo standardizaci výstupů, i když ta – na rozdíl od klasického standardního nedestruktivního stavebněhistorického průzkumu – nikdy nebyla kodifikována v podobě metodiky. V současné době se provádí celá řada průzkumných a dokumentačních akcí, které mají velmi široké a různorodé výstupy. Je tedy zřejmé, že metodicky sjednotit do budoucna tento obor, bude velmi žádoucí. Na druhou stranu svazovat pevnými pravidly takto širokou problematiku může mít rovněž svá úskalí. Těžko najdeme zcela univerzálně platné zásady pro tak rozdílné architektonické a urbanistické prostředí, jakým je venkov České republiky, od sevřených kamenných „gotických“ vesnic Českokrumlovska přes kompaktní návesní sídla středních Čech, rozlehlé vesnice moravských úvalů až k rozptýlené dřevěné horské zástavbě horských pásem Čech, Moravy a Slezska.

Předchozí vývoj bádání samozřejmě nelze pominout, stejně jako práci současných autorů – badatelů. Jistě se proto najdou četné připomínky, nebo i věcná kritika záměru, která pomůže při formulování cílů metodiky. Tento příspě-

vek je současně výzvou pro všechny zájemce o poznání lidové architektury a venkova Čech, Moravy a Slezska, aby své připomínky jasně formulovali. Významně to může přispět ke kvalitě metodiky i budoucí práci na výzkumu naší lidové architektury a vesnických sídel.

*Příspěvek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: **Výzkum nemovitých památek v ČR. Aktuální metodické otázky průzkumu a dokumentace, ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře**, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.*

POZNÁMKY

- 1) K definici např. V. Frolec – J. Vařeka, Lidová architektura: encyklopedie. Praha – Bratislava 1983, s. 114.
- 2) Č. Habart, Sedlčansko, Sedlecko a Voticko: Popis a dějiny krajiny mezi stříbropěnnou Vltavou a památným Blaníkem a vylíčení života jejího lidu. Díl I–IV. Sedlčany 1925–1938.
- 3) F. Šváb – J. Tykač – J. Resl – J. Brož – L. Lábek edd., Národopis lidu Československého. Díl IV. Plzeňsko. Praha 1934.
- 4) K. Klusáček – E. Kovář – L. Niederle – F. Schlaffer – A. Šubert, Národopisná výstava Československá v Praze 1895. Praha 1895, s. 126n.
- 5) J. Spirhanzl-Duriš, Staré jihočeské chalupy. Praha 1941, s. 12–13n.
- 6) Např. D. Líbal – M. Heroutová – M. Horyna, Pasportizace okresů západočeského kraje. Okres Klatovy. Díl I–IV. SÚRPMO, 1985, rkp. (archiv plánů NPÚ ÚP).
- 7) Např. P. Cibulová, P. – T. Dittrich – P. Dostál – Z. Rachneová – J. Škabrada, Inventarizační průzkum lidové architektury Středočeského kraje, okres Příbram. Díl I – pravobřežní část (Sedlčansko). SÚRPMO, 1981, rkp. (archiv NPÚ ÚOPSC v Praze).
- 8) Např. J. Škabrada – P. Dostál – Z. Rachneová, Viska (okr. Mladá Boleslav). SHP obce. SÚRPMO, 1983, rkp. (archiv NPÚ ÚOPSC v Praze).
- 9) Např. A. Kurial, Katalog lidové architektury: Okres Vyškov. Brno 1989.
- 10) V. Mencl, Lidová architektura v Československu. Praha 1980.
- 11) Např. O. Máčel, Základní problematika urbanistické struktury v Čechách a na Moravě. Brno 1954.
- 12) Shrnující dílo např. V. Frolec – J. Vařeka, o. c. v pozn. 1; nebo V. Frolec, Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku. Brno 1974.
- 13) Např. I. Bukačová – K. Foud – T. Karel – J. Křemenák, Lidová architektura – okres Plzeň-sever. Lidová stavební kultura českého západu. Plzeň 2002.
- 14) Např. J. Pešta, Encyklopedie českých vesnic IV. Ústecký kraj. Praha 2009.

DIE FLÄCHENFORSCHUNG DER VOLKSBAUKUNST UND DER DORFSIEDLUNGEN

Die Flächenforschung der Volksbaukunst, sollte sie von den Volkskundlern, Architekten, Stadtbaupezialisten oder Amateurforschern betrieben werden, entwickelt sich schon seit mehr als einem Jahrhundert. In der Gegenwart werden manche Forschungs- und Dokumentierungsaufgaben durchgeführt, die sehr breite und verschiedenartige Ergebnisse ausweisen. Es ist daher offenbar, es werde sehr erforderlich diese Fachrichtung methodisch zu einigen. Andererseits das Fesseln einer so breiten Problematik mit strengen Regeln möge auch seine Kliffe haben. Schwierig findet man die ganz universalgültigen Grundsätze für das so unterschiedliche architektonische und urbanistische Milieu, wie es das Land Tschechiens zeigt, von den zusammengeschlossenen „gotischen“ Dörfern der Gegend um Český Krumlov (Krumau, Südböhmen), über die kompakten Dörfer Mittelböhmens, ausgedehnten Dörfer der mährischen March- und Thayasenken bis zu der zerstreuten hölzernen Gebirgsbebauung der Bergzüge Böhmens, Mährens und Schlesiens. Der vorliegende Beitrag stellt zugleich auch die Aufforderung für alle Interessierten in der Erkenntnis der Volksbaukunst und des Landes von Böhmen, Mähren und Schlesien dar, damit sie ihre Anmerkungen klar formulieren. Das kann bedeutend zur Qualität der Methodik und der zukünftigen Forschungsarbeit im Bereich der Volksbaukunst und der Dorfsiedlungen beitragen.

(Übersetzung J. Noll)